

**ИДЕЈА ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА И
САВРЕМЕНИ УНИВЕРЗИТЕТ**

ПАЛЕ, мај 2018. године

Издавач:

Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву
<http://www.ffuis.edu.ba>

За издавача:

Др Драга Мاستиловић

Редакција:

Др Драган Марушич, Универзитет Приморска Копар, Словенија
Др 岳友熙 (Yue Youxi), Технолошки Универзитет Шандонга, НР Кина
Др 魏琨军 (Wei Xianjun), Политехнички Универзитет Хенана, НР Кина
Др Александар Јокић, Државни универзитет Портланд, Орегон, САД
Др Ана Филимонова, Историјски институт РАН Москва
Др Бисерка Кошарац, Универзитет у Источном Сарајеву, БиХ
Др Вјачеслас Јурко, Универзитет Саратов, Русија
Др Владимир Владичић, Универзитет у Источном Сарајеву, БиХ
Др Драга Мاستиловић, Универзитет у Источном Сарајеву, БиХ
Др Златко Павловић, Универзитет у Источном Сарајеву, БиХ
Др Јелена Марковић, Универзитет у Источном Сарајеву, БиХ
Др Клавдија Кутнар, Универзитет Приморска Копар, Словенија
Др Марија Летић, Универзитет у Источном Сарајеву, БиХ
Др Мирко Радић, Универзитет Галве, Шведска
Др Мишо Кулић, Универзитет у Источном Сарајеву, БиХ
Др Сања Бошковић Данојлић, Универзитет у Поатјеу, Француска
Др Бас Артс, Универзитетски колеџ у Лондону, Уједињено Краљевство
Др Владан Бартула, Универзитет у Источном Сарајеву, БиХ
Др Светлана Куртеш, Универзитет Мадера, Португалија
Др Светлана Стевановић, Универзитет Кемерово, Русија
Др Стилианос Ламбакис, Институт за историјска истраживања у Атини, Грчка
Др Џорџ Мано, Тенри Универзитет, Јапан

Главни уредник:

Др Мишо Кулић

Лектори:

Др Жељка Пржуљ
Мр Маријана Митрић

Одговорни уредник:

Др Марија Летић

Припрема за штампу:

Милош Ђукић, ММ Центар д.о.о. Београд

Штампа:

„Comesgrafika“ д.о.о. Бања Лука

Тираж:

300 примјерака

Пале, 2018.

ISSN

CO-BISS.BH-ID

ИДЕЈА ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА И САВРЕМЕНИ УНИВЕРЗИТЕТ

САВЈЕТОВАЊЕ ЈЕДНОГ БРОЈА ФИЛОЗОФСКИХ ФАКУЛТЕТА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, ЦРНЕ ГОРЕ И БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
ОДРЖАНОГ НА ФИЛОЗОФСКОМ ФАКУЛТЕТУ НА ПАЛАМА
13. ДЕЦЕМБРА 2017. године

Филозофски факултет, Универзитет у Источном Сарајеву
ПАЛЕ, мај 2018.г.

Проф. др Владимир Милисављевић¹
Институт друштвених наука
Београд

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ И ДВА МОДЕЛА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА

Тему нашег саветовања, „Идеја филозофског факултета и савремени универзитет“, разумео сам као позив да заједно промислимо сопствени положај као наставника филозофског факултета како с обзиром на оно што би та институција требало да буде – у том смислу схватам израз „идеја филозофског факултета“ – тако и с обзиром на његов фактички положај у оквиру савременог универзитета, који нам се намеће као мало привлачна стварност. Из поменутог наслова може се, дакле, разабрати извесна напетост између идеје и стварности, која захтева начелну рефлексiju. Такав приступ сасвим одговара духу великих филозофа модерног доба, који су своја размишљања о универзитету поставили на највишу теоријску раван. Тако, на пример, Фихтеов *Дедуковани план оснивања једне високообразовне установе у Берлину* садржи темељна филозофска разматрања о односу између идеје и стварности. У њему Фихте каже да прави научник треба да има корен свог свеукупног живота у идеји, и да посматра стварност само полазећи од ње, а да никако не сме да усвоји супротно начело да идеја мора да се усаглашава са стварношћу.² Хегел је отишао још даље у разradi ове велике метафизичке теме. Он је у својој филозофији настојао да превазиђе супротност између идеје и стварности тако што је идеју схватио као принцип који у себи садржи енергију сопственог остварења.³ Хегелов појам идеје није, међутим, успео да се наметне као обавезујући. Зато се стварност и данас најчешће схвата као супротност идеје. Напетост између идеје и стварности одређује и композицију мог излагања, у којем ће најпре бити речи о идеји филозофског факултета, а затим о његовом стварном положају. На специфичан начин, та напетост се провлачи и кроз историју високог образовања у модерној Европи, где се јавља у виду подвојености између хумболтовске идеје универзитета и модела специјалистичког високог образовања, који је настао у Француској у Наполеоново доба.

1 vladimir.milisavljevic@yahoo.com

2 Johann Gottlieb Fichte, „Deduzierter Plan einer zu Berlin zu errichtenden höheren Lehranstalt“, u: *Fichtes Werke* (прир. Immanuel Hermann Fichte), том VIII, Veit & Comp., Berlin, 1845/1846, стр. 110.

3 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Wissenschaft der Logik*, том II, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1986, стр. 500.

1.

Претходна излагања показала су како су немачки филозофи с краја 18. и почетка 19. века промишљали место филозофског факултета.⁴ Сажимајући, можемо рећи да су они у филозофском факултету видели образовну институцију која отеловљује највише вредности човечанства: истину као једино мерило просуђивања, слободу мишљења и истраживања, као и идеал потпуног образовања слободног грађанина државе.⁵ Схватање да филозофски факултет чини суштину или основу читавог универзитета, које је имплицитно присутно већ код Канта, први пут је изричито формулисао Шлајермахер.⁶ То схватање делиће и потоњи филозофи, попут Јасперса који је тврдио да филозофски факултет, ако имамо у виду само истраживање и чисту теорију, већ сам за себе представља читав универзитет.⁷

Да би своју концепцију учинили уверљивом, филозофи су морали да се боре против традиционалног примата других факултета, теолошког, правног и медицинског. Ту борбу започео је већ Кант. Још у његово време три поменута факултета називана су „вишим“, док је филозофски носио скромно име „нижег“.⁸ Између осталог, професори нижег факултета имали су и нижа примања. Кант се, међутим, није залагао за побољшање материјалног положаја својих колега, већ је настојао да одбрани схватање да је филозофски факултет место слободе научног мишљења, која представља највишу и универзалну вредност. Кант се надао да ће такво одређење филозофског факултета довести до преокрета – да ће филозофски факултет учинити вишим од оних који су, додуше, отменији, али су лишени помало плебејског преимућства слободе, пошто у свом научавању остају подложни заповестима јавне власти. У том смислу, његова разматрања имају револуционарни карактер. Један став из нацрта за спис о *Спору међу факултетима* гласи овако: „Најнижи међу факултетима једанпут мора постати највиши, тј. [он мора] све потчинити законодавству ума“.⁹ Очигледно је да је та формулација надахнута познатим местом из јеванђеља: „Тако ће бити пошљедњи први и први пошљедњи; јер је много званијех а мало избранијех“ (Мт 20, 16).¹⁰ Али,

4 Упор. Мишо Кулић, „Филозофија, идеја филозофског факултета и криза универзитета“ (у овој публикацији).

5 Wilhelm von Humboldt, „Über die innere und äußere Organisation der höheren wissenschaftlichen Anstalten in Berlin“, у: Wilhelm von Humboldt, *Ausgewählte philosophische Schriften*, Dürr, Leipzig, 1910, стр. 204–210.

6 Friedrich Schleiermacher, „Gelegentliche Gedanken über Universitäten in deutschem Sinn“, у: Eduard Spranger, *Über das Wesen der Universität*, Felix Meiner, Leipzig, 1919, стр. 147.

7 Karl Jaspers, „Die Idee der Universität“, у: Karl Jaspers, Kurt Rossmann, *Die Idee der Universität*, Springer, Berlin/Heidelberg, 1961, стр. 105.

8 Immanuel Kant, „Der Streit der Fakultäten“, у: *Kant's Werke*, том VII, Reimer, Berlin, 1907, стр. 18–20.

9 Наведено према: Jürgen Mittelstraß, „Der Streit der Fakultäten und die Philosophie“, у: Volker Gerhardt (прир.), *Kant im Streit der Fakultäten*, Walter de Gruyter, Berlin/New York, 2005, стр. 46, бел. 17.

10 Упор. I. Kant, „Der Streit der Fakultäten“, *op. cit.*, стр. 35: „Тако би се заиста једанпут могло

Кантове речи лако могу да подсети и на ставове младога Маркса о еманципацији најуниженије класе, пролетера, која ће донети слободу за све.

Да је хтео да иде корак даље у прошлост, Кант је већ у историји „нижег факултета“ могао пронаћи везу са принципом слободе и слободног истраживања до које му је било стало. Филозофски факултет настао је из такозваног факултета уметности или вештина (*facultas artium*). У средњем веку, тај факултет називан је нижим јер је представљао припремни ступањ за више факултете: да би се уписао на студије теологије, права или медицине, студент је претходно морао да стекне титулу магистра на факултету уметности. Зато је атмосфера на том факултету била веома динамична: ту су студирали многобројни млади људи, најчешће у узрасту између 14 и 20 година, који су, како изгледа, међу собом и са својим наставницима водили много живље и слободније дискусије него старији студенти других факултета, ближих политичкој и црквеној власти.¹¹ *Artes* које су се проучавале на факултету уметности нису биле уметности у модерном смислу речи, већ слободне „вештине“ (*artes liberales*) или, пре, науке, чије је познавање сматрано претпоставком даљег образовања. Према средњовековном курикулуму, најпре се изучавао *trivium*, који је обухватао граматику, реторику и дијалектику, а затим *quadrivium*, који су чиниле аритметика, геометрија, музика и астрономија (при чему „музика“ није била схваћена у смислу данашњег појма, већ као теорија хармоније). Порекло филозофског факултета из факултета уметности оставило је трага у скраћеницама В.А. и М.А. које су и сада у употреби у англосаксонском свету. Оне потичу од средњовековних универзитетских титула *baccalaureus artium*, односно *magister artium*, које су се стицале на факултету уметности.¹² Наравно, факултет уметности био је назван нижим и зато да би се изразила подређеност наука које су се на њему изучавале теологији као највишој науци. Али, већ и само постојање једног факултета уметности у средњем веку значило је признање извесне самосталности одговарајуће области студија. У том смислу, нижи статус филозофског факултета у оквиру универзитета био је већ у средњем веку јемство његове, колико год ограничене, слободе.

Важан је још један вид слободе, који стоји у вези са античким и средњовековним појмом слободних вештина: науке које се изучавају на факултету уметности слободне су и због тога што не служе неком утилитарном циљу, већ су саме себи сврха, за разлику од ропских, обичних или механичких вештина (*artes serviles, vulgares, mechanicae*). Тако се већ у предисторији филозофског факултета идеја слободе и слободног истраживања јавља у два облика: као релативна слобода од теологије и као слобода од императива практичне корисности.

догодити да последњи постану први (да нижи факултет постане виши)“.

11 Olaf Pedersen, *The first universities: Studium generale and the origins of university education in Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, стр. 194, 272.

12 Филозофски факултет је тек касно добио право да додељује титулу доктора (Ph.D.); та привилегија припадала је само вишим факултетима. Упор. Jens Timmermann, „Kant's ‚Streit‘ und die Universität von morgen“, у: V. Gerhardt, *op. cit.*, стр. 81.

2.

Акценти питања о слободи филозофског факултета премештају се у модерно доба. И даље је од значаја његова слобода од принуде на производњу знања које се може применити или искористити за практичне сврхе. С друге стране, слобода научног мишљења више се не схвата толико као независност од ауторитета теологије колико као независност од државне власти.

И то је уочљиво већ код Канта. Пажљивом читаоцу списка о *Спору међу факултетима* неће промаћи да Кантов главни противник није теолошки факултет као такав, већ је то политичка власт, која стоји иза ауторитета виших факултета и овлашћује их да се уплићу у научна питања полазећи од сопствених догматских претпоставки, на штету слободног мишљења.¹³ Касније ће проблематични однос између државе и филозофског факултета постати још очигледнији. Уопште узев, проблем се састоји у томе што филозофски факултет зависи од државе, која га оснива, финансира и обезбеђује услове његовог рада, а државна власт истовремено треба да допусти да тај факултет буде независан од ње. Како изаћи на крај са ситуацијама у којима постоји сумња да слободно мишљење које се развија на филозофском факултету шкоди интересима државе, на пример тиме што доводи у питање учења која се излажу на вишим факултетима? Кантов одговор на то питање сводио се на тврдњу да је заједница слободних научника толико маргинална и лишена утицаја на народ да државна власт уопште не треба да брине због спорова који се у њој воде, пошто они не могу да наруше њен ауторитет (што, према Канту, не важи и за постављене јавне службенике, духовнике, магистрате или лекаре, који тај утицај имају, због чега су и обавезни да поступају према прописима јавне власти).¹⁴ У томе Кант није био у праву: утицај републике учених на јавно мњење био је знатан већ у његово време. С друге стране, Кант је сматрао да сама влада мора имати интереса за истину и унапређење науке, и то ради остварења сопствених циљева, те да већ и због тога треба да допусти независни рад филозофског факултета.¹⁵ Међутим, ни то оптимистичко очекивање није одговарало стварности.

Између Кантовог концепта филозофског факултета и Хумболтове идеје универзитета постоји препознатљива сродност, упркос томе што Хумболт, као ни други реформатори немачког универзитета с почетка 19. века, није много полагао на концепцију из списка о *Спору међу факултетима*. Као и Кант, овај велики филолог и хуманиста у политичком погледу пре свега је либерал. Стога се и он залаже за принцип неинтервенисања државе као најбољи начин да се наука и образовање унапреде. Хумболт је, међутим, отишао даље од Канта. Он је проширио досег принципа слободе, који је Кант захтевао само за филозофски

13 Од апсолутистичког владара потекла је и цензура Кантових филозофских погледа на умну религију, о којој је реч у предговору Кантовог дела (I. Kant, *исто*, стр. 5–11).

14 *Исто*, стр. 34–35.

15 *Исто*, стр. 28–29, 32.

факултет, на читав универзитет.¹⁶ Држава, каже Хумболт, од универзитета и учених друштава „не треба да тражи ништа од онога што се непосредно и изравно односи на њу, већ да гаји унутрашње уверење да ће они, ако постигну своју крајњу сврху, испунити и њене сврхе, и то са једног много вишег и обухватнијег становишта, на којем се могу употребити силе и полуге сасвим другачије од оних које она [држава] може да покрене.“¹⁷

Из ових речи произлази да универзитет и држава имају заједничку сврху. Хумболт не каже изричито која је то сврха, али се његово мишљење може разабрати из остатка списка. Он не образлаже, попут Канта, вредност принципа академске слободе посебним интересом владе за истину и науку. По Хумболту, „корисност“ универзитета лежи у одређеном образовању карактера и диспозиција за делање: мада нема непосредног практичног учинка, образовање које он пружа од виталне је важности и за државу јер обликује њене будуће грађане у духу слободе.¹⁸ Нажалост, Хумболт нас оставља без конкретног одговора на питање зашто би влада која сама не дели либералне погледе морала прихватити као свој циљ слободу грађана.

3.

Хумболтов предлог реформе универзитета имао је мисаону основу у идеалистичкој филозофији. Ова је, супротстављајући се механицизму, настојала да афирмише становиште органског јединства и у области образовања. Наслеђе немачке класичне филозофије може се препознати још и у Јасперсовој дијагнози савременог универзитета који је на путу да се извргне у пуки „агрегат“ различитих стручних школа (*Fachschulen*). Како Јасперс каже, универзитет се од слободне корпорације, *universitas studiorum*, претворио у институцију чија се *universalitas* састоји још једино у томе што он у себи обухвата мноштво различитих фахова који равнодушно постоје један поред другог. Према Јасперсу, такво стање може се превладати једино ако се поново успостави перспектива целине. За њу јемчи идеја науке, при чему филозофија има одлучујућу улогу.¹⁹ Како је, међутим, дошло до тога да универзитет постане пуки агрегат разноврсних фахова и знања?

Познавање стања високог образовања у Француској крајем 18. и почетком 19. века допушта да се боље разуме идеја хумболтовског универзитета. „Реформа“ универзитета, која непрекидно траје од тада све до данашњег дана, кренула је из те земље.

16 Kurt Rossmann, „Von der Notwendigkeit, den Bedingungen und den Möglichkeiten der deutschen Universitätsreform“, у: Karl Jaspers, Kurt Rossmann, *op. cit.*, стр. 187.

17 Wilhelm von Humboldt, *исто*, стр. 209.

18 *Исто*, стр. 207–209.

19 K. Jaspers, *исто*, стр. 4, 71–72, 101. Упор. Кантову критику схватања о искуству као хаотичном „агрегату“ различитих емпиријских закона, којем он супротставља своје виђење искуства као јединственог „система“ (Immanuel Kant, „Erste Einleitung in die Kritik der Urteilskraft“, у: *Kant's Werke*, том XX, Reimer, Berlin, 1908, стр. 208–209).

Универзитет се нашао на удару Француске револуције као једна од институција које су биле симболи сталешког друштва. Револуционари су настојали да униште све старе корпорације, па су, заједно с парламентима, укинули и универзитете, као и пратеће колегијуме (*les collèges*), образовне установе које су водили монашки редови. Револуционарна влада покушала је да очисти друштвени и политички живот од свега што је наслеђено и традиционално – довољно је поменути реформе у области права – што се могло постићи само ако се институције заснују сасвим изнова. Све до Наполеоновог доба и сама реч „универзитет“ проскрибована је као знак прошлости и назадњаштва. У првом таласу револуције, Правни и Медицински факултет преименовани су у Правну, односно Медицинску школу, док је Теолошки факултет најпре укинут.²⁰

Истовремено са тим јавља се један нови моменат, који ће остати трајно обележје француског система високог образовања. Било је то оснивање високих или великих школа (*les grandes écoles*) у време Директоријума. Те школе замишљене су као установе за професионално и специјалистичко образовање или обуку, по чему су представљале изразиту супротност универзитета, односно факултета.²¹ У том феномену може се препознати окретање против хуманистичке традиције у образовању, чији је главни носилац у старом режиму био језуитски ред, и усмеравање на технику и природне науке, експерименталне и егзактне, зарад њихових практичних резултата. Тај преокрет био је надахнут радикалним просветитељским погледима.

Истини за вољу, мора се признати да традиција ни овде није била сасвим одсутна. Подземни континуитет између старог и новог режима, о којем је говорио Токвил, био је присутан и када је реч о великим школама. Још док је краљевски апсолутизам био на врхунцу основан је читав низ школа које бисмо данас назвали техничким. Таква је била *École des mines*, на којој су се школовали рударски инжењери, коју је основао Луј XVI (1783), или још старија грађевинска школа, *École royale des ponts et chaussées* (1747). Међу техничким институцијама високог образовања посебно су значајне биле инжењерске војне школе. Али, установе те врсте добиће највећи престиж тек након Француске револуције.

Међу њима је најпознатија војна Политехничка школа. Њен углед у Француској био је огроман све до недавно, захваљујући темељном изучавању наука, пре свега математике и физике, и строгом поступку селекције студената. Чини се, ипак, да се престиж Политехнике само делимично објашњава тиме што је реч о војној школи. Важније је то што она спада у образовне установе које су интегрални део система државне администрације, која над њима врши строг надзор, али им заузврат даје повлашћен положај. Томе у прилог говори пример Националне школе за администрацију (*École nationale d'administration*),

20 Elena Brambilla, „Lycées et Université impériale“, *Rives méditerranéennes* 32–33, 2009, URL: <http://rives.revues.org/2949>, приступљено 31.11.2017; Christophe Charle, „Patterns“, у: Walter Rüegg (прир.), *A History of the University in Europe*, том III, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, стр. 34–35.

21 E. Brambilla, *исто.*

основане након Другог светског рата, која производи и репродукује политичку и управну елиту Француске. Високе школе тог типа касније су постале предмет критика, чији је главни приговор да оне фаворизују технократски и позитивистички менталитет.²² Упркос томе, постојање високих школа и данас остаје препознатљива особеност француског модела.

Треба нагласити да елитне високе школе изворно не представљају саставни део универзитетског система у Француској. Али, када је реч о тој земљи, не треба прецењивати разлику између универзитета и високих школа. Наиме, доминантно обележје француског модела била је контрола државе, а универзитет у томе није био изузетак. Једина корпорација старог режима коју је Наполеон обновио, и то под именом Империјалног универзитета, није имала пре свега високообразовну, а још мање истраживачку мисију.²³ Њен непосредни циљ била је централизација целокупног система образовања и очување државног монопола на додељивање академских титула. Регионалним универзитетским „академијама“ (које су, у ствари, административна тела универзитета) било је стављено у задатак вршење надзорне функције над средњим образовањем. На челу универзитета био је ректор – у Наполеоново време, он је носио наслов великог мајстора (*grand-maître*) – кога је лично император именовао и опозивао, а наставници су претворени у службенике администрације. Наполеонова обнова универзитета имала је за резултат његову бирократизацију.²⁴

Важно је бити свестан историјске чињенице да је Хумболтов концепт реформе произашао из свесног одбацивања француског модела професионалних специјалних школа.²⁵ Оснивање Универзитета у Берлину 1810. године понекад се тумачило као немачки одговор на пораз у бици код Јене.²⁶ Хумболтов покушај реформе универзитета могао би се упоредити са Хегеловим покушајем да историјски ток који је започео Француском револуцијом доврши, а самим тим и надмаши, у сфери „унутрашњости“ немачког духа – дакле, на пољу филозофије, културе и образовања. Супротност између француског и немачког система може се анализирати тачку по тачку. За француски модел била је одлучујућа оријентација на обуку за вршење одређене професије, а за немачки свестрано образовање човека. У Француској је постојао, и још увек постоји, континуитет између средњошколског и универзитетског образовања, док се Хумболт трудио да направи радикалну разлику између школе и универзитета, држећи се схватања да је универзитет слободна, а не дисциплинарна установа. За разлику од француског, немачком систему било је својствено истрајавање на хуманистичкој традицији и

22 F. A. Hayek, *The Counter-Revolution of Science: Studies in the Abuse of Reason*, The Free Press of Glencoe, London, 1955, стр. 105–116; Bruno Belhoste, *La formation d'une technocratie. L'École polytechnique et ses élèves de la Révolution au Second Empire*, Paris, Belin, 2003.

23 E. Brambilla, *ucmo*; C. Charle, *ucmo*, стр. 45.

24 Walter Rüegg, „Themes“, у: W. Rüegg (прир.), *op. cit.*, стр. 6–9.

25 C. Charle, *ucmo*, стр. 47–48.

26 Wolf Lepenies, „Die Idee der deutschen Universität – ein Blick von außen“, у: Manfred Eigen et al., *Die Idee der Universität*, Springer, Berlin, 1988, стр. 43.

настојање да се ограничи престиж природних наука и технике. Надаље, слобода немачког универзитетског професора, бар према идеји, представља јасну супротност субординације универзитета државној власти коју је завео Наполеон. Коначно, и сам однос према историјском наслеђу био је различит у француском и у немачком случају. Може се рећи да је Хумболтовом реформом структура средњовековног универзитета, његова „корпоративна аутономија“, очувана и прилагођена новом духу слободе у учењу, подучавању и истраживању.²⁷

4.

Не можемо се упуштати у детаље из историје француског или немачког система образовања. Ипак, важно је нагласити да су током 19. и 20. века та два система много утицала један на други, што је допринело превазилажењу једностраности свакога од њих. Немачки утицај био је посебно интензиван након француско-пруског рата од 1870-1871. године.²⁸ Тада је немачки систем и код Француза изашао на добар глас. Између осталог, победа Пруске у рату објашњавана је предностима немачког образовног система. Немачки факултети уживали су велики углед у читавом свету током 19. века. У то време је у Француској извршена једна реформа универзитета по узору на немачки. Са своје стране, немачки универзитети запали су у кризу крајем века, при чему је један од главних изазова био проблем интегрисања техничких високих школа, које су постојале у Ахену, Берлину или Данцигу, у хијерархијски структурисани универзитетски систем. Алтхофова реформа у Пруској крајем 19. века довела је до оснивања политехничких школа сличних онима у Француској и до њиховог претварања у својеврсне техничке „универзитете“.²⁹

Изазов интеграције техничких дисциплина у систем високог образовања поставља се и данас у земљама бивше Југославије. Ипак, овдашња ситуација из основа се разликује од оне у Француској или Немачкој. У Немачкој филозофски факултет и даље чини основу универзитета. Ако већ није задржао положај који му је припадао у прошлости, он бар није принуђен да се бори за свој опстанак против техничких и пословних школа – напротив, ове морају да правдају своје место у систему високог образовања. Када је реч о француском моделу, у његовом окриљу развили су се корективи који су допустили да се ограничи превласт природних наука и технике. Ту је посебно важна једна образовна установа, Виша нормална школа (*École normale supérieure*), која је такође основана након револуције. Она је посвећена циљу образовања будућих средњошколских и универзитетских професора, а добила је место које приближно одговара елитном филозофском факултету, и то пре његовог раздвајања на природнонаучни и друштвено-хуманистички. Виша нормална школа има два студијска програма, природне науке и *lettres*, у које не спадају само књижевност и језици, него и

27 W. Rüegg, *исто*, стр. 14.

28 W. Lepenies, *исто*.

29 C. Charle, *исто*, стр. 57–58.

друштвене и хуманистичке науке, као и филозофија. Таква организација слична је структури филозофског факултета из Хумболтовог времена.

Код нас је стање сасвим другачије. Укључивање техничких и пословних високих школа у интегрисани универзитет није резултирало порастом аутономије тих институција, већ је произвело сасвим супротну тенденцију да се филозофски факултет, као и они који су се из њега временом издвојили, подвргну императиву техничке рационалности и економске исплативости. Тиме је угрожен универзитет у целини, па и шира друштвена заједница. У недостатку других институција које би могле да преузму функције филозофског факултета, универзитет и универзитетске студије су у пуној мери изложени погубном тренду технизирања и потчињавања арбитрарним налозима државне власти, која своју рестриктивну политику правда наводним принципима исплативости и одрживости на тржишту.

Све то не значи да филозофски факултет треба да буде заштићен као носилац монопола на неко краљевско знање које није подложно никаквом преиспитивању. Ипак, ако је исправан историјски суд да је оснивање хумболтовског филозофског факултета значило „институционализовање филозофске рефлексije као незаобилазног момента науке у друге дисциплине“,³⁰ мора се признати да су његов опстанак и несметани рад од значаја за универзитет, науку, као и за читаво друштво. То се може применити и на нашу ситуацију. Напротив, наставак процеса дисциплиновања филозофског факултета од стране савеза политичких, пословних и техничких елита, који је данас у току, или чак његово гашење, имаће за последицу даље ширење простора манипулације.³¹

ЛИТЕРАТУРА

- Кулић, Мишо, „Филозофија, идеја филозофског факултета и криза универзитета“ (у овој публикацији).

*

- Belhoste, Bruno, *La formation d'une technocratie. L'École polytechnique et ses élèves de la Révolution au Second Empire*, Paris, Belin, 2003.

- Charle, Christophe, „Patterns“, у: Walter Rüegg (прир.), *A History of the University in Europe*, том III, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, стр. 33–80.

- Fichte, Johann Gottlieb, „Deduzirter Plan einer zu Berlin zu errichtenden höheren Lehranstalt“, у: *Fichtes Werke* (прир. Immanuel Hermann Fichte), том VIII, Veit & Comp., Berlin, 1845/1846, стр. 97–204.

30 Hans A. Frambach, „What Remains of Humboldt at Times of the Bologna Reform?“, у: Jürgen Georg Backhaus, *The University According to Humboldt*, Springer, Cham, 2015, стр. 48.

31 Овај текст је резултат рада на пројекту 179039 Института друштвених наука у Београду, под насловом „Структурне друштвене и историјске промене српског друштва у контексту европских интеграција и глобализације“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

- Frambach, Hans A., „What Remains of Humboldt at Times of the Bologna Reform?“, у: Jürgen Georg Backhaus, *The University According to Humboldt*, Springer, Cham, 2015, стр. 39–51.
- Hayek, F. A., *The Counter-Revolution of Science: Studies in the Abuse of Reason*, The Free Press of Glencoe, London, 1955
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Wissenschaft der Logik*, том II, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1986.
- Humboldt, Wilhelm von, „Über die innere und äußere Organisation der höheren wissenschaftlichen Anstalten in Berlin“, у: Wilhelm von Humboldt, *Ausgewählte philosophische Schriften*, Dürr, Leipzig, 1910, стр. 204–215.
- Jaspers, Karl, „Die Idee der Universität“, у: Karl Jaspers, Kurt Rossmann, *Die Idee der Universität*, Springer, Berlin/Heidelberg, 1961, стр. 41–165.
- Kant, Immanuel, „Der Streit der Fakultäten“, у: *Kant's Werke*, том VII, Reimer, Berlin, 1907, стр. 1–115.
- Lepenies, Wolf, „Die Idee der deutschen Universität – ein Blick von außen“, у: Manfred Eigen et al., *Die Idee der Universität*, Springer, Berlin, 1988, стр. 41–71.
- Immanuel Kant, „Erste Einleitung in die Kritik der Urteilskraft“, у: *Kant's Werke*, том XX, Reimer, Berlin, 1908, стр. 193–251.
- Mittelstraß, Jürgen, „Der Streit der Fakultäten und die Philosophie“, у: Volker Gerhardt (прир.), *Kant im Streit der Fakultäten*, Walter de Gruyter, Berlin/New York, 2005, стр. 39–60.
- Pedersen, Olaf, *The first universities: Studium generale and the origins of university education in Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.
- Rossmann, Kurt, „Von der Notwendigkeit, den Bedingungen und den Möglichkeiten der deutschen Universitätsreform“, у: Karl Jaspers, Kurt Rossmann, *Die Idee der Universität*, Springer, Berlin/Heidelberg, 1961, стр. 166–238.
- Rüegg, Walter, „Themes“, у: W. Rüegg (прир.), *A History of the University in Europe*, том III, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, стр. 3–31.
- Schleiermacher, Friedrich, „Gelegentliche Gedanken über Universitäten in deutschem Sinn“, у: Eduard Spranger, *Über das Wesen der Universität*, Felix Meiner, Leipzig, 1919, стр. 105–203.
- Timmermann, Jens, „Kant's ‚Streit‘ und die Universität von morgen“, у: Volker Gerhardt (прир.), *Kant im Streit der Fakultäten*, Walter de Gruyter, Berlin/New York, 2005, стр. 61–83.

Интернет

- Brambilla, Elena, „Lycées et Université impériale“, *Rives méditerranéennes* 32–33, 2009, URL: <http://rives.revues.org/2949>, приступљено 31.11.2017.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

378.4(082)
37.013.73(082)

САВЈЕТОВАЊЕ једног броја филозофских факултета Републике Србије, Црне Горе и
Босне и Херцеговине (2017 ; Пале)

Идеја филозофског факултета и савремени универзитет / Савјетовање једног броја
филозофских факултета Републике Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине одржаног
на Филозофском факултету на Палама 13. децембра 2017. године ; [редакција Arnaud
François ...[и др.] ; главни уредник Мишо Кулић ; одговорни уредник Марија Летић]. -
Пале : Филозофски факултет, 2018 (Бања Лука : Comesgrafika). - 74 стр. ; 25 cm

Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз
поједине радове.

ISBN 978-99938-47-92-2

COBISS.RS-ID 7395864